

СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ ТА РІВНІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

COMPOSITION PARTS AND LEVEL OF MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF TREATMENT AND WELFARE TOURISM IN UKRAINE

УДК 338.48

Куредка Н.М.

к.е.н., професор кафедри природничо-наукових дисциплін

«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

Юхновська Ю.О.

к.е.н., доцент кафедри природничо-наукових дисциплін

«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

Досліджено ринок лікувально-оздоровчого туризму з позицій його складових частин – суб'єктів та об'єктів. Обґрунтовано специфіку управлінських функцій державних, муніципальних суб'єктів та господарських суб'єктів на ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Запропоновано напрямки підвищення ефективності управлінських заходів суб'єктів ринку лікувально-оздоровчого туризму України різних рівнів на основі узгодженості їх дій.

Ключові слова: лікувально-оздоровчий туризм, суб'єкти, об'єкти, природні лікувальні ресурси, рівні управління, програми, показники ефективності.

Исследован рынок лечебно-оздоровительного туризма с позиций его составных частей – субъектов и объектов. Обосновано специфику управленческих функций государственных, муниципальных субъектов и хозяйствующих субъектов на рынке лечебно-оздоровительного туризма в Украине. Предложены направления повышения

эффективности управленческих мероприятий субъектов рынка лечебно-оздоровительного туризма Украины разных уровней на основе согласованности их действий.

Ключевые слова: лечебно-оздоровительный туризм, субъекты, объекты, природные лечебные ресурсы, уровни управления, программы, показатели эффективности.

The market of health-improving tourism from the standpoint of its constituent parts – subjects and objects is explored. The specifics of the administrative functions of state, municipal entities and economic entities on the market of health-improving tourism in Ukraine are substantiated. Are offered directions of increase of efficiency of administrative measures of subjects of market of health-improving tourism of Ukraine of different levels on the basis of coordination of their actions.

Key words: medical and health tourism, subjects, objects, natural medical resources, levels of management, programs, indicators of efficiency.

Постановка проблеми. Структурна будова як національного так і міжнародного ринків будується на відношеннях суб'єктів між собою щодо власності, розподілу, споживання товарів та послуг. Регулювання цих відносин реалізується в управлінських функціях суб'єктів ринку. Об'єктивна сутність ринку полягає в тому, що будь-який вид діяльності супроводжується витратами певних ресурсів і орієнтації його на маркетингову та економічну ефективність. Тому планування витрат, обсягів діяльності, економічних показників та бажаних фінансових результатів є важливим інструментом менеджменту у постійно змінних ринкових умовах господарювання.

Ринок лікувально-оздоровчого туризму об'єднує в собі функціонування господарських суб'єктів різних взаємопов'язаних та взаємозалежних видів діяльності, а саме: лікувально-оздоровчими закладами, закладами громадського харчування, гостинності, транспорту, зв'язку, страхування, банків, розважально-культурними закладами, правовими організаціями, державними та муніципальними (територіальними) органами влади. Концептуальне та комплексне (у взаємозв'язку всіх складових частин ринку) бачення моделі функціонування господарських суб'єктів різних рівнів та організаційно-правових форм виражається у їх програмних планових документах, згідно з якими здійснюється управління процесами виробництва, реалізації та споживання різних товарів та послуг на ринку лікувально-оздоровчого туризму.

Досягнення цілей та ефективність управлінських програм та заходів, що продукуються різними суб'єктами ринку, залежить в значній мірі від ступеня їх взаємодії, логічного взаємозв'язку та погодження інтересів. Тому актуальним є дослідження притаманних суб'єктам ринку різних рівнів функціональних ролей у соціально-економічному просторі країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідження окремих процесів та складових частин ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні відображені в наукових працях таких провідних науковців, як Гуменюк В. В. [15], Баєв В. В. [12], Баєв В. В. [11], Діденко К. Д., Жученко В. Г. [16], Семенов В. В. [24], Борулько Н. М. [14], Коваленко Н. О. [17], Куредка Н. М., Юхновська Ю. О. [19; 20], Лісничка О. М. [21], Малімон В. В. [22] та інших.

Відзначаючи важливість цих досліджень, зауважимо, що подальші наукові аналізи та узагальнення розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні потребують виявлення напрямків та результативності взаємозв'язків складових частин ринку лікувально-оздоровчого туризму, оскільки саме в цілісності функціонують економіка галузі та держави.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення визначальних складових частин управління лікувально-оздоровчим туризмом в Україні та оцінка функціональної ефективності діяльності суб'єктів управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концептуально процес управління

розвитком туристично-рекреаційної сфери ми розглядаємо, по-перше, з позиції суб'єктності – державних та муніципальних органів влади, господарських суб'єктів та інших організацій, що працюють на ринку лікувально-оздоровчого туризму. По-друге, аналізуємо управлінську діяльність названих суб'єктів у відповідності до їх ролі в економіці країни та рівня функціональних можливостей. По-третє, оцінюємо результативність управлінських заходів названих суб'єктів у контексті ринкових відносин.

Державні органи влади як регулятори ринку лікувального туризму в Україні представлені Міністерствами економічного розвитку та міжнародної інтеграції, охорони здоров'я, соціальної політики, Департаментом культури та туризму, Державною службою з питань інвалідів, Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, іншими центральними органами влади та місцевого самоврядування. Ці органи законодавчої та виконавчої влади, виражаючи загальнонаціональні інтереси та завдання розвитку лікувально-оздоровчого туризму, формують і реалізують стратегічні цілі у названій сфері, а також визначають правове поле діяльності всіх суб'єктів ринку лікувально-оздоровчого туризму.

Об'єктами державного управління у сфері лікувально-оздоровчого туризму є перш за все національні природні лікувальні рекреаційні ресурси України, до яких у відповідності до закону України «Про туризм» відносяться мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань [1].

Ведення системи відомостей про кількість, якість та інші важливі з точки зору лікування та профілактики захворювань людини характеристики всіх природних лікувальних ресурсів, що виявлені та підраховані на території України, а також можливі обсяги, способи та режими їх використання (кадастру) покладається Постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. № 872 на Міністерство охорони здоров'я. Фактично його здійснює Центр ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів, який входить в структуру Українського науково-дослідного інституту медичної реабілітації та курортології, створений відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 02.11.2007 № 685. Законом України «Про курорти» визначаються умови використання природних лікувальних ресурсів. Так, медико-біологічна оцінка якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методів їх використання здійснюються центральним органом виконавчої влади з охорони

здоров'я на підставі даних дослідницьких робіт. Визначені за результатами геолого-розвідувальних робіт експлуатаційні запаси родовищ лікувальних підземних мінеральних вод, лікувальних грязей та інших корисних копалин, що належать до природних лікувальних ресурсів, затверджуються та вносяться до Державного фонду родовищ, корисних копалин України і передаються для використання за призначенням відповідно до законодавства України. Надання природних лікувальних ресурсів у користування Родовища корисних копалин, що належать до природних лікувальних ресурсів, надаються у користування юридичним і фізичним особам для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Підземні лікувальні мінеральні води можуть використовуватися для промислового розливу. Порядок надання у користування таких родовищ визначається Кодексом України про надра та іншими актами законодавства. Державний нагляд і контроль за дотриманням правил і норм використання природних лікувальних ресурсів здійснюють центральні органи виконавчої влади з нагляду за охороною праці, з геології і використання надр, охорони здоров'я, охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, інші спеціально уповноважені органи виконавчої влади відповідно до закону. Спеціальне використання природних лікувальних ресурсів здійснюється за плату відповідно до Кодексу України про надра. Нормативи плати за користування природними лікувальними ресурсами та порядок її справляння встановлюються Кабінетом Міністрів України. Розробка родовищ підземних лікувальних мінеральних вод, лікувальних грязей та інших природних лікувальних ресурсів Розробка родовищ підземних лікувальних мінеральних вод, лікувальних грязей та інших корисних копалин, що належать до природних лікувальних ресурсів, здійснюється за спеціальним дозволом (ліцензією) на користування надрами в порядку, визначеному законодавством України. Мінеральні води, лікувальні грязі, що належать до природних лікувальних ресурсів, видобуваються в обсягах, ліміт яких затверджується Державною комісією України по запасах корисних копалин. Якість природних лікувальних ресурсів регламентується спеціальним медичним (бальнеологічним) висновком, який визначає кондиційний склад корисних і шкідливих для людини компонентів. Медичний (бальнеологічний) висновок надається центральним органом виконавчої влади з охорони здоров'я. Видобуток, підготовка, переробка та використання підземних лікувальних мінеральних вод, лікувальних грязей та інших корисних копалин, що належать до природних лікувальних ресурсів, здійснюються згідно із затвердженими проектами та встановленими центральним органом виконавчої влади з геоло-

гії та використання надр квотами. Відповідальність за недотримання затверджених проектами умов і встановлених квот покладається на суб'єкт підприємницької діяльності, який одержав у центральному органі виконавчої влади з геології та використання надр спеціальний дозвіл (ліцензію) на використання надр з метою експлуатації родовищ корисних копалин.

Концептуально розвиток сучасного ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні визначається Стратегією розвитку туризму та курортів в Україні на період до 2026 року, прийнятої у 2017 р. Метою реалізації Стратегії є формування сприятливих умов для активізації розвитку сфери туризму та курортів згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, перетворення її на високорентабельну, інтегровану у світовий ринок конкурентоспроможну сферу, що забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку регіонів і держави в цілому, сприяє підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі [25].

Основними стратегічними цілями розвитку сфери туризму та курортів з урахуванням сучасного стану і тенденцій розвитку України на період до 2026 року вибрано створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту на засадах системної маркетингової діяльності, спрямованої на чітке позиціонування різних видів туристичних продуктів, адаптованих до вимог і очікувань споживачів; а також забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв'язання проблеми рекреаційного природокористування і охорони навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури сфери туризму та курортів з метою розвитку туристичних територій, брендингу територій; системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних територій шляхом виконання комплексної програми поетапного вдосконалення матеріально-технічної бази з використанням можливостей територіальних кластерів.

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії здійснюється у межах коштів державного та місцевих бюджетів, суб'єктів туристичної діяльності, коштів міжнародної технічної допомоги, інших міжнародних донорів, фінансових організацій (установ), коштів інвесторів та інших джерел, не заборонених законом.

Система оціночних контрольних показників розвитку сфери туризму та курортів України, на які зорієнтована Стратегія включає кількість іноземних туристів, які в'їжджають до України, кількість суб'єктів туристичної діяльності, обсяг надходжень

до місцевих бюджетів від сплати туристичного збору, обсяг надходжень до зведеного бюджету (податки та збори) від діяльності суб'єктів туристичної діяльності, кількість робочих місць у сфері туризму, кількість внутрішніх туристів, кількість екскурсантів (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р). Однак, на нашу думку, узагальнений характер показників розвитку сфери туризму не відображає акцент Стратегії на розвиток курортів, а саме: природних лікувальних рекреаційних ресурсів країни, на кількість лікувально-оздоровчих закладів, кількість оздоровлених осіб, кількість іноземних туристів, які в'їжджають до України з метою лікування чи оздоровлення, обсяги іноземних надходжень від зовнішньоекономічної діяльності санаторно-курортних закладів України, кількість робочих місць у цих закладах та ін.

Організаційний механізм Стратегії спрямований на забезпечення принципів партнерства та співробітництва органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, представників бізнесових та наукових кіл, громадських організацій. Чітке визначення завдань учасникам реалізації Стратегії націлене на розподіл відповідальності за прийняття рішень та їх виконання.

Основними складовими організаційного механізму визначено, по-перше, є план заходів з реалізації Стратегії, який дасть змогу із застосуванням установлених показників розвитку провести оцінку досягнення цілей Стратегії шляхом проведення моніторингу та визначення ефективності впливу заходів, що здійснюються на державному, регіональному та місцевому рівні; по-друге, цільові та регіональні програми розвитку сфери туризму та курортів.

Отже, виходячи із значення лікувально-оздоровчого туризму у забезпеченні здоров'я нації, державні органи влади, з однієї сторони, зорієнтовані на виконання соціальної функції, а саме: мають створювати умови доступності лікувально-оздоровчих послуг для громадян, яким вони життєво необхідні; спрямовують свою діяльність на контроль за раціональним використанням національних природних лікувальних рекреаційних ресурсів та фінансовим забезпеченням їх збереження і подальшого відновлення. З другої сторони, для забезпечення функціонування різних сфер національної економіки державні органи влади повинні забезпечувати необхідні надходження у державний бюджет, в тому числі використовуючи податкові надходження від господарської діяльності суб'єктів ринку лікувально-оздоровчого туризму.

Національні природні лікувальні рекреаційні ресурси знаходяться та використовуються на територіях конкретних регіонів і тим самим стають об'єктами управління муніципальних органів влади. В Україні найбільша кількість джерел міне-

ральних вод зосереджена у Карпатському регіоні, а також у Луганській, Дніпровській, Полтавській, Рівненській, Вінницькій, Житомирській, Донецькій, Хмельницькій, Запорізькій, Черкаській областях. Значні запаси лікувальних грязей зосереджені головним чином у південних та південно-східних областях.

Рішення про оголошення природних територій курортними територіями державного значення приймає Верховна Рада України за поданням Кабінету Міністрів України. Відповідно про створення курортних територій місцевого значення рішення приймають обласні (а також Київська міська) ради за поданням обласних (а також Київської міської) державних адміністрацій.

Управління розвитком лікувально-оздоровчого туризму у цих регіонах будується на комплексних і цільових програмних документах щодо розвитку туризму і курортів на певний часовий період [2-10; 13; 20].

Порівнюючи структурні будови та зміст регіональних програм розвитку туризму та курортів, можна виділити наступний однаковий підхід розробників програм, а саме: метою кожної програми є залучення у регіон інвестицій та формування конкурентоспроможного туристичного продукту на національному та міжнародному ринках. Більшість програм містить чіткий перелік заходів, виконавців, термінів виконання, обсягів та джерел фінансування по виконанню регіональних програм розвитку туризму та курортів.

Разом з тим у переліку заходів регіональних програмах щодо розвитку туризму та курортів не вказуються господарські суб'єкти (безпосередньо санаторно-курортні та оздоровчі заклади та підприємства і організації туристичної інфраструктури), хоча саме вони створюють, реалізують свої товари та послуги, відповідаючи на попит громадян. Ринку туризму досить давно розвиває такий сегмент як лікувально-оздоровчий (медичний) туризм, ефективність функціонування якого залежить не тільки від суто послуг оздоровлення та лікування захворювань з боку санаторіїв, пансіонатів, профілакторіїв, баз відпочинку, але й від ефективної адекватної діяльності суб'єктів туристичної інфраструктури – транспортних організацій, громадського харчування, гостинності, закладів культури, страхових компаній та інших. На нашу думку суб'єктність є важливим і необхідним елементом регіональних програм, тому що врахування інтересів господарських суб'єктів, які за власний кошт та на власний ризик здійснюють виробництво та продаж своїх товарів та послуг на ринку лікувально-оздоровчого туризму України, є умовою досягнення цілей програм.

Аналіз періодів дії регіональних програм – 5-9 років – дозволяє віднести їх до планів середньотривалого періоду. Вважаємо за доцільне

у такий часовий період конкретизувати обсяги фінансування по регіональних об'єктах та господарських суб'єктах. На нашу думку регіональні програми розвитку туризму та курортів мають будуватись на більш відповідному до прогнозних умов економічному обґрунтуванні. Зокрема, закладені обсяги фінансування заходів потребують механізму коректування через їх знецінення під впливом інфляції. Регіональні програми розвитку туризму та курортів представляються обласними органами виконавчої влади, а також розробляються та реалізуються окремими містами та селищами. Такий різномірний підхід до управління процесами у регіонах України доцільний, тому що у невеликих містах та селищах розвиток туризму є чи не єдиною рушійною силою місцевої економіки. Разом з тим важливо зазначити певну проблематичність заходів регіональних програм. Наприклад, заплановане проведення капітальних та поточних ремонтних робіт та благоустрою прилеглої території санаторно-курортних закладів, дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, засобів розміщення покладається на власників та керівники санаторно-курортних та оздоровчих закладів. На нашу думку такий підхід прогнозовано не дасть ефективного рішення, тому що у складних економічних умовах, із зношеними основними фондами, в умовах низької платоспроможності покупців та споживачів лікувально-оздоровчих послуг самі санаторно-курортні та оздоровчі заклади не справляться. У таких ситуаціях необхідна консолідація фінансових, інтелектуальних та інших ресурсів, з координованих по суб'єктах (що важливо – різних форм власності), об'єктах усіх рівнів програм розвитку туризму та курортів – державних, обласних, міст та селищ, які мають підстави для ефектної спеціалізації у напрямку лікувально-оздоровчого туризму.

Логічність заходів регіональних програм розвитку туризму та курортів у часі і конкретизація їх по суб'єктах та об'єктах повинна базуватись обов'язково на резолюціях (висновках) виконання попередніх програм та на маркетингових дослідженнях попиту та пропозицій на ринку лікувально-оздоровчого туризму не тільки в Україні, а і на зарубіжних ринках.

Оціночними показниками, на які орієнтуються регіональні програми розвитку туризму та курортів, з позицій наявних природних лікувальних ресурсів та інших необхідних ресурсів, вироблених продуктів (товарів та послуг), суб'єктів-виробників здебільшого є кількість нових туристично-екскурсійних маршрутів, туристичний збір, сума податкових надходжень, що надійшли від суб'єктів туристичної діяльності області, загальна кількість туристів. Статистична звітність регіонів орієнтує їх на такі кількісні показники, як кількість санаторно-курортних та оздоровчих

закладів за їх видами, кількість оздоровлених (в тому числі з інших регіонів України та і наземних відпочивальників). Вартісні показники, в яких концентрується ринкова ефективність функціонування регіонального ринку лікувально-оздоровчого туризму, поки що не застосовуються як для оцінки ефективності витрат, так і для визначення рівня фінансових надходжень у регіон і на цій основі його подальші можливості.

Третій рівень управління на ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні складають господарські суб'єкти, які безпосередньо виробляють та пропонують ринку різноманітні товари та послуги, а саме, лікувально-оздоровчі, діагностики, транспортні, харчування, розміщення, страхові, банківські, зв'язку, розваг та інші. Лімітовані обсяги статті не дозволяють нам розкрити орієнтовні показники діяльності усіх галузевих суб'єктів господарювання, тому назвемо такі показники для оздоровчих та санаторно-курортних закладів. А саме: показники стану та вартості основних фондів, чисельність персоналу та витрати фонд оплати праці, загальна кількість ліжок-місць, рівень завантаженості закладу, середній термін перебування відпочиваючих, чисельність відпочиваючих, які отримали повний курс лікування; кількість реалізованих медичних процедур, вартість реалізованих медичних процедур, кількість реалізованих платних медичних та оздоровчих процедур, перелік та кількість реалізованих платних медичних та оздоровчих процедур, кількість діагностичних досліджень, вартість курсу лікування чи оздоровлення у середньому та діапазон коливань, та інші. Приведені та інші показники діяльності лікувально-оздоровчих закладів фокусуються у таких ринкових індикаторах ефективності як дохід, прибуток та рентабельність. У несприятливих економічних умовах, які характерні саме сучасній вітчизняній економіці, санаторно-курортні та оздоровчі заклади здебільшого звужують свою діяльність до літнього сезону, зменшують кількість і часто якість лікувально-оздоровчих заходів з метою економії на витратах.

Має ринкову актуальність та потребує практичного застосування система критеріїв рекреаційної привабливості санаторно-курортних та оздоровчих закладів, яку обґрунтували українські вчені А. С. Краєвська, О. О. Мороз, Б. Є. Грабовецький, а саме [18]:

– Зовнішній імідж санаторно-курортного закладу
Сприйняття санаторно-курортного закладу суспільством, засобами масової інформації, споживачами (реклама).

– Екологічний стан території рекреаційного закладу
Радіаційне забруднення, віддаленість від промислових центрів, якість води
Радіаційне забруднення, віддаленість від промислових центрів, якість води.

– Рівень розвитку лікувальної бази та ефективність організації лікувального процесу
Медичне устаткування, діагностичне обладнання, перелік медичних послуг.

– Наявні природні рекреаційні ресурси та умови.
Географічне положення, клімат, наявність природних лікувальних ресурсів, лісу, річки, озера, пляжу та ін.

– Стан та забезпеченість житлового фонду.
Градація ліжкового фонду, наявні зручності в номерах, ремонт, меблі, побутова техніка.

– Якість та різноманітність харчування.
Наявність дієтичного харчування, харчування класу «люкс», оригінальність та різноманітність місцевої кухні.

– Професійна діяльність персоналу.
Склад та кваліфікація медичних працівників, їх професіоналізм, рівень обслуговування, відношення до відпочивальників та ін.

– Благоустрій території.
Наявність альтанок, скверів, штучних озер, клумб, рідкісних рослин, площа території, чистота.

– Громадська інфраструктура рекреаційного закладу.
Магазини, кафе, банки, банкомати, перукарні та ін.

– Ціна санаторно-курортних послуг.
Вартість санаторно-курортних послуг та стандартний перелік послуг, що входять в ціну путівки; відповідність «ціна – якість»

– Розташування відносно транспортних шляхів і транспортні послуги.
Якість доріг, що ведуть до санаторно-курортного закладу, віддаленість від залізничної станції, зручність під'їзду та ін.
Транспортні послуги для відпочивальників

– Спортивна та анімаційно-дозвільна інфраструктури.
Велике різноманіття розваг, сучасне спортивне обладнання та інвентар, цікаві розважальні програми, сучасні концертні зали та танцювальні майданчики.

У цілому імідж санаторно-курортного та оздоровчого закладу на ринку лікувально-оздоровчого туризму є якість його послуг, як найважливіший елемент ділової репутації. Краєвська, А. С. [18].

Практично господарські суб'єкти ринку лікувально-оздоровчого туризму України знаходяться, з однієї сторони, під управлінським тиском державних та муніципальних органів влади, а, з другої сторони, під впливом об'єктивних кон'юнктурних процесів ринку. Активне включення господарських суб'єктів в процеси обговорення, формування регіональних програм розвитку туризму та курортів дасть змогу з позицій професіоналів наповнити управлінські програми відповідними потребам ринку заходами.

Висновки з проведеного дослідження.
В цілому проведене дослідження дозволяє здійснити наступні висновки:

Зазначені підходи у програмному менеджменті регіонального розвитку регіонального туризму та

курортів дозволять сформувати систему показників-орієнтирів конкурентоспроможності регіональних туристичних продуктів, що є метою у кожній програмі регіонів України.

Проблемою є: розвивають лікувально-оздоровчий туризм, як такий актуальний з точки зору бюджетних надходжень та рішення проблем здоров'я громадян. Але позиції регіональних програм щодо фундаментальних заходів контролю за раціональним використанням природних лікувальних рекреаційних ресурсів на території конкретних областей відсутні.

Подальший розвиток ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні потребує консолідації програмних дій суб'єктів різних рівнів (по конкретних заходах щодо природних лікувальних рекреацій, у обсягах співфінансування, у часових періодах, у розподілі функцій, у прийнятті системи оціночних орієнтовних показників ефективності) у невідкладному вирішенні наступних завдань:

1. Законодавчо необхідно визначити сутність лікувально-оздоровчого туризму та механізм регулювання ринку лікувально-оздоровчого туризму.

2. Погодити функції між державними, муніципальними суб'єктами управління та господарськими суб'єктами (наприклад, через Всеукраїнське об'єднання організації роботодавців санаторно-курортних та оздоровчих закладів) щодо експертної оцінки стану природних лікувальних ресурсів і рекреаційних територій у цілому з метою розробки та реалізації взаємодоповнених їх програм розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

3. У погоджених та синхронізованих програмах розвитку туризму та курортів (державних, муніципальних та на рівні господарських суб'єктів) необхідно чітко визначити джерела фінансування прийнятих (чи в подальшому скоригованих) заходів щодо збереження та раціонального використання природних лікувальних рекреаційних ресурсів, модернізації матеріально-технічної бази санаторно-курортних та оздоровчих закладів, переходу на міжнародні стандарти якості лікувально-оздоровчих послуг та послуг сфери інфраструктури.

4. Обов'язковою частиною цих програм мають бути заходи щодо сприяння розбудови рекреаційно-туристичної інфраструктури. Виходячи зі стану доріг, транспортних засобів, систем водопостачання, водовідведення, проблем екологічного забруднення природних об'єктів та великих обсягів капітальних інвестицій, необхідне комплексне рішення названих вище суб'єктів щодо часу, видів робіт та механізму співфінансування. Таке партнерство держави та бізнесу не забезпечить автоматично ефективного результату в силу різних інтересів чи, наприклад, несприятливих умов реалізації програм. Тому обов'язковою умо-

вою реалізації програм має бути публічна систематична звітність її виконавців.

5. Для ефективного виконання програм розвитку ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні доцільно задіяти стимули, а саме: впровадити систему цільових податкових пільг для бізнесу, який функціонує у цій сфері.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про туризм».
2. Комплексна регіональна цільова програма розвитку туризму у Івано-Франківській області на 2016–2020 рр.
3. Концепція розвитку туризму та курортів у Тернопільській області до 2020 року та ін.
4. Полтавська обласна програма розвитку курортів і туризму на 2016–2020 рр.
5. Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2011–2015 рр.
6. Програма розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016–2020 рр.
7. Програма розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2014–2017 рр.
8. Програма розвитку туризму в Черкаській області на 2012–2020 рр.
9. Стратегія розвитку туризму у м. Запоріжжі на 2014–2018 рр.
10. Херсонська обласна програма розвитку туризму та курортів на 2011–2015 рр.
11. Баєв В. В. Модель управління кластером медичного туризму // Вісник Хмельницького національного університету. Серія Економічні науки. 2015. – № 4. – Т. 1. – С. 21-26.
12. Баєв В. В. Характеристика структурних елементів ринку медичного туризму // Електронне наукове видання «Ефективна економіка». 2015. – № 3. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3891>.
13. Бойко А.В. Концепція туристичного зонування Запорізької області // Мандремо запорізькими просторами: Путівник-довідник / Упоряд. Сергій Білівненко, Людмила Брацило. – Запоріжжя: ПП «АА Тандем», 2008. – С. 5.
14. Борулько Н. М. Сучасний стан та перспективи розвитку санаторно-курортного комплексу України // Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля № 8(215), 2014. – С. 10-15.
15. Гуменюк В. В. Державне регулювання ринку курортно-рекреаційних послуг : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. / В. В. Гуменюк – Київ, 2017. – 40 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.knteu.kiev.ua/...==/4805110d3c71216453cb85>.
16. Діденко К. Д., Жученко В. Г. Медичний туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – Випуск 16. Частина 4. 2016. – С. 101-105.

17. Коваленко Н. О. Аналіз ринку санаторно-курортних послуг України // Економіка харчової промисловості. Том 7, Випуск 4/201. – С. 21-27.

18. Краєвська А.С., Мороз О. О., Грабовецький Б. Є. Рекреаційні ресурси санаторно-курортних підприємств: сутність та перспективи використання: монографія / А. С. Краєвська, О. О. Мороз, Б. Є. Грабовецький. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 186 с.

19. Куреда Н. М., Юхновська Ю.О. Взаємозв'язок економічних інтересів суб'єктів на ринку лікувально-оздоровчого туризму [Електронний ресурс] Н. М. Куреда, Ю. О. Юхновська // Інфраструктура ринку. – 2016. – №2. Режим доступу: http://market-infr.od.ua/journals/2016/2_2016_ukr/16.pdf

20. Куреда Н. М., Юхновська Ю. О. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму в Україні. «Економічні студії» Випуск 5 (13) листопад 2016 року. С. 184-189.

21. Лісничка О. М. Правове регулювання медичного туризму в Україні // Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип.3.Том 1.2017. – С. 99-103.

22. Малімон В. В. Концептуальні засади формування регіонального ринку медичного туризму // Вісник Університету банківської справи Національного банку України, 2013. №(16). – С. 34-38.

23. Мандруємо запорізькими просторами: Путівник-довідник / Упоряд. Білівненко С., Брацило Л. – Запоріжжя: ПП «АА Тандем», 2008. – С. 3.

24. Семенов В. В. Фактори конкурентоспроможності курортно-рекреаційних підприємств на ринку послуг // Вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. 2015. – Вип.1 (28). – Ч.2. – С. 102-105.

25. zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p.

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy «Pro turizm».

2. Kompleksna rehionalna tsilova prohrama rozvytku turyzmu u Ivano-Frankivskii oblasti na 2016–2020 rr.

3. Kontsepsiia rozvytku turyzmu ta kurortiv u Ternopilskii oblasti do 2020 roku ta in.

4. Poltavaska oblasna prohrama rozvytku kurortiv i turyzmu na 2016–2020 rr.

5. Prohrama rozvytku turyzmu i kurortiv u Zakarpatskii oblasti na 2011–2015 rr.

6. Prohrama rozvytku rekreatsiino-kurortnoho kompleksu ta turyzmu v Zaporizkii oblasti na 2016–2020 rr.

7. Prohrama rozvytku turyzmu ta kurortiv u Lvivskii oblasti na 2014–2017 rr.

8. Prohrama rozvytku turyzmu v Cherkaskii oblasti na 2012–2020 rr.

9. Stratehiia rozvytku turyzmu u m. Zaporizhzhia na 2014–2018 rr.

10. Khersonska oblasna prohrama rozvytku turyzmu ta kurortiv na 2011–2015 rr.

11. Baiev V. V. Model upravlinnia klasterom medychnoho turyzmu // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia Ekonomichni nauky. 2015. – № 4. T. 1. – S.21-26.

12. Baiev V. V. Kharakterystyka strukturnykh elementiv rynku medychnoho turyzmu // Elektronne naukove vydannia «Efektivna ekonomika». 2015. – № 3. Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3891>.

13. Boiko A.V. Kontsepsiia turystychnoho zonuвання Zaporizkoi oblasti // Mandruємо zaporizkymy prostoramy: Putivnyk-dovidnyk / Uporiad. Serhii Bilivnenko, Liudmyla Bratsylo. – Zaporizhzhia: PP «AA Tandem», 2008. – С. 5.

14. Borulko N. M. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku sanatorno-kurortnoho kompleksu Ukrainy // Visnyk skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia № 8(215), 2014. – С. 10-15.

15. Humeniuk V. V. Derzhavne rehulivannia rynku kurortno-rekreatsiinykh posluh : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ekon. nauk : spets. 08.00.03 – ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom. / V. V. Humeniuk – Kyiv, 2017. – 40 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.knteu.kiev.ua/...=/4805110d3c71216453cb85>

16. Didenko K. D., Zhuchenko V. H. Medychnyi turizm v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku / Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia Ekonomichni nauky. – Vypusk 16. Chastyna 4. 2016. – С. 101-105.

17. Kovalenko N. O. Analiz rynku sanatorno-kurortnykh posluh Ukrainy // Ekonomika kharchovoi promyslovosti. Tom 7, Vypusk 4/201. – С. 21-27.

18. Kraievska A.S., Moroz O. O., Hrabovetskyi B. Ye. Rekreatsiini resursy sanatorno-kurortnykh pidpriemstv: sutnist ta perspektyvy vykorystannia: monohrafiia / A. S. Kraievska, O. O. Moroz, B. Ye. Hrabovetskyi. – Vinnytsia : VNTU, 2012. – 186 s.

19. Kureda N. M., Yukhnovska Yu.O. Vzaiemozviazok ekonomichnykh interesiv subiektiv na rynku likuvalno-ozdorovchoho turyzmu [Elektronnyi resurs] N.M.Kureda, Yu.O.Yukhnovska // Infrastruktura rynku. – 2016. – № 2. Rezhym dostupu: http://market-infr.od.ua/journals/2016/2_2016_ukr/16.pdf.

20. Kureda N.M., Yukhnovska Yu.O. Rozvytok likuvalno-ozdorovchoho turyzmu v Ukraini. «Ekonomichni studii» Vypusk 5(13) lystopad 2016 roku. S. 184-189.

21. Lisnycha O.M. Pravove rehulivannia medychnoho turyzmu v Ukraini // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Vyp. 3.Том 1. 2017. – С. 99-103.

22. Malimon V.V. Kontseptualni zasady formuvannia rehionalnoho rynku medychnoho turyzmu // Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy, 2013. № 16. – С. 34-38.

23. Mandruємо zaporizkymy prostoramy: Putivnyk-dovidnyk / Uporiad. Bilivnenko S., Bratsylo L. – Zaporizhzhia: PP «AA Tandem», 2008. – С. 3.

24. Semenov V.V. Faktory konkurentospromozhnosti kurortno-rekreatsiinykh pidpriemstv na rynku posluh // Visnyk Bukovynskoho derzhavnogo finansovo-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. 2015. – Vyp. 1(28). – Ч. 2. – С. 102-105.

25. zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p.

Kuredu N.N.

Candidate of Science (Economics),
Professor of the Department of Natural Natural and Scientific Disciplines
"Hortytskaya natsyonalnaya uchebno-reabylytatsyonnaya academy"

Yuhnovskaya Yu.A.

Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor of the Department of Natural and Scientific Disciplines
"Hortytskaya natsyonalnaya uchebno-reabylytatsyonnaya academy"

COMPOSITION PARTS AND LEVEL OF MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF TREATMENT AND WELFARE TOURISM IN UKRAINE

The market of health-improving tourism combines the functioning of economic entities of various interrelated and interdependent types of activities, namely: health-improving institutions, catering establishments, hospital-ity, transport, communications, insurance, banks, entertaining– cultural institutions, legal organizations, state and municipal (territorial) authorities. Conceptual and complex (in the interconnection of all components of the market) vision of the model of functioning of economic entities of different levels and organizational and legal forms is expressed in their programmatic plan documents, which control the processes of production, sale and consumption of various goods and services on market of health-improving tourism. Achievement of the goals and effectiveness of management programs and activities produced by various market players depends to a large extent on the degree of their interaction, logical interconnection and coordination of interests. Therefore, the study of the inherent features of the market of different levels of functional roles in the socio-economic space of the country is relevant.

The abovementioned approaches in the program management of regional development of regional tourism and resorts will allow to form a system of indicators of competitiveness of regional tourist products, which is the goal in each program of regions of Ukraine.

The problem is: to develop health-improving tourism, as relevant in terms of budget revenues and solving the health problems of citizens. But the position of regional programs on fundamental control measures for the rational use of natural therapeutic recreational resources in the territory of specific areas are absent.

The further development of the market for health-improving tourism in Ukraine needs consolidation of programmatic actions of subjects of different levels: on specific measures on natural medical recreations, in co-financing amounts, in time periods, in the distribution of functions, in the adoption of a system of estimated indicative efficiency indicators in the urgent resolution of the following tasks:

1. It is necessary to legislatively define the essence of health-improving tourism and the mechanism of regulating the market of health-improving tourism.
2. To coordinate functions between state, municipal entities of management and economic entities.
3. In coordinated and synchronized tourism and resorts development programs.
- 4 A compulsory part of these programs should be measures to promote the development of recreational and tourist infrastructure.
5. In order to effectively implement programs for the development of the market of health-improving tourism in Ukraine, it is advisable to use incentives, namely: to introduce a system of targeted tax benefits for businesses operating in this area.